

KARA ÇELEBİ-ZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİ, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli* (*Tahlil ve Metin*), Hazırlayan Nevzat Kaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları III. Dizi-Sayı 23. Ankara 2003. I-LXXIX+336(Metin)+10+347-368(İndeks)

Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra meşihat makamında da görev yapan Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi aynı zamanda tarihi eseri ile de tanınmıştır. Onun *Ravzatü'l-ibrâr* adlı tarihi, araştırmacılar arasında tercih edilen bir eserdir. Aziz Efendi idari görevleri ifa ederken kaleme aldığı eserini IV. Mehmed'e takdim ettiği zaman Rumeli kazaskeri bulunuyordu. Bu yüzden padişahın iltifatlarına mazhar olmuştu. Nitekim onu bir müddet sonra Şeyhülislâm görüyoruz. *Ravzatü'l-ibrâr* Âdem'den 1058 (1648) yılına kadar gelen olayları ihtiva eder. Umumî bir tarih tarzında kaleme alınmıştır. Devrinde çok okunan bir eser olmalı ki otuzun üzerinde yazması bulunmaktadır. Eser H. 1248(M.1832) de Bulak'da basılmıştır.

Mücadeleli geçen devlet hayatı yüzünden İstanbul'da tutunamayan Kara Çelebi-zâde bir müddet Sakız'da sürgünde de bulundu. Adanın düşman istilâsına uğraması ihtimaline karşı sürgün yeri, Bursa'ya tahvil edildi. Nisan 1652'de Bursa'ya gelen Kara Çelebi-zâde vaktiyle yazdığı tarihine zeyl yazmaya karar verdi. Kara Çelebi-zâde bunu II. cilt olarak tasavvur etmiş olmalı ki *Ravzatü'l-ibrâr*'ı I. cilt diye düşünmüştür. (bk.zeyl s.2) Müellif bunu Sultan Ahmed Vak'ası ve Ağalar Saltanatının başlaması (28 Ekim 1648) hadisesini anlatırken ifade etmiştir.

Elimizdeki zeyl *Ravzatü'l-ibrâr*'ın kaldığı yerden itibaren on yıllık bir tarihi (1058-1068=1648-1657/1658) ihtiva etmektedir. Eser genel olarak bir hatıratı andırmaktadır. Onun devlet kademelerinde bulunmuş olması olayları farklı yorumlamasına sebep olmuştur. Olayların bazılarının bizzat şahidi olduğu gibi, bazılarını da görgü şahitlerinden dinlemiştir. Hadiseler genellikle teferruatıyla anlatılmıştır. Bu yüzden bazı tarihçilere kaynak olmuştur. Kara Çelebi-zâde pervasız, lafını esirgemeyen ve dostlarının bile hatırlarını kırabilecek yaratılıştaki idi. Müellifin hadiseleri anlatırken yer yer yaptığı müdahaleler ve ileri sürdüğü fikirlerden dolayı eseri yayınlayan, Kara Çelebi-zâde'nin "Tenkitçi bir tarih görüşü"ne sahip olduğunu ifade etmektedir. Nitekim yayınlayanın verdiği birkaç örnek için XXXVI-XXXVII. sayfalara bakılabilir.

Yayınlayan *Ravzatü'l-ibrâr*'ın tesirlerine yeni bir bölüm ayırmıştır. Burada Vak'anüvis Na'ima'nın *Tarih*'i; Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyinâmesi*; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Silâhdar Tarihi* zikredilmektedir. Bu müverrihler *Ravzatü'l-ibrâr*'dan yararlanmışlardır. Yayınlayan yararlanma şeklini şu başlıklar altında vermektedir: Muhtevanın mealen aktarılması, muhtevanın aynen aktarılması, müellifin adının zikredilmesi, takdim-tehirler yapılması, tarih, lakap ve bazı isimlerin hazfi.

Yayınlayan yeni bir bölümde *Ravzatü'l-ibrâr zeyli*'nin farklı kütüphanelerde mevcut 32 yazmanın tanıtımını vermektedir. Bu yazmalar birinci ve ikinci telif nüshaları olarak sınıflandırılmıştır.

Eserin muhtevası için ayrı bir bölüm açılmıştır. IV. Mehmed'in ilk on yılında vuku bulan başlıca hadiseler burada birer cümle ile anlatılmıştır. Bu devir hareketli ve karışık bir devirdir. Olaylarda yoğunluk hâkimdir. Kara Çelebi-zâde 1648 yılı olayları içinde Sultan İbrahim'in tahttan indirilişi ile IV. Mehmed'in tahta cülusu ve Kösem Valide Sultan ile mücadeleleri ele almaktadır. 1649 yılında Sofu Mehmed Paşa'nın icraatı, donanmanın mağlubiyeti, Gürcü Nebi isyanı ve IV. Mehmed'in sünnet düğünü anlatılmaktadır. 1650 yılı olaylarında 40 parçalık

bir donanmanın hazırlanması ve donanmanın Çanakkale boğazını aşip Girit'e gitmesi ve deniz savaşlarına yer verilmektedir. Ayrıca Kalgay Sultan'ın Lehistan topraklarındaki başarısına yer verilmiştir. Bundan başka kazasker tayinlerinden bahsedilmektedir. Devamla, donanmanın tekrar Girit'e gitmesi Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin meşihat makamına tayini ve icraatı ve Sakız'a sürgünü, İstanbul'da esnaf ve halk ayaklanması ve Kösem Mahpeyker Sultan'ın katli burada yer almaktadır. Kara Çelebi-zâde'nin Sakız'dan Bursa'ya gelişi, Kazak eşkiyasının Karadeniz sahillerini vuruşu 1652 yılı olayları arasında zikredilmektedir. 1652-1653 yılı olayları arasında Tarihuncu Ahmed Paşa'nın sadareten azl ve katli; yerine Derviş Mehmed Paşa'nın tayini, Abdülaziz Efendi'nin 115 gün hasta yatması ve iyileşince *Sihhatnâme* adında uzunca bir kaside yazması ve 120 parçalık bir donanmanın savaşları ile diğer bir donanmanın Venedik donanmasına ağır kayıplar verdirmesi anlatılmaktadır. 1654-1655 yılı olaylarında Kara Çelebi-zâde'nin üzüntüyle kaydettiği mansıpların aleni para ile satılması ve kadınların bunu önlemede aciz kalışı ifade edilmektedir. İsyân hazırlığı içinde olan Özi Kazakları üzerine Mengli Giray Sultan'ın gönderilmesi ile Halep Valisi İpsir Mustafa Paşa'nın sadarete tayini bu hadiseler arasında zikredilmektedir. 1655-1656 yılı olayları arasında Girit'e takviye kuvvetleri göndermek üzere kullanılan Mora'nın güneyindeki Benefşe Kalesinin tahkimi anlatılmaktadır. Kara Çelebi-zâde burada israfın artışına, mansıpların sık sık el değiştirmesine, malî müzayaka ile züüf akçenin halkı zor durumda bıraktığına işaret etmektedir. Bunun sonucu Çınar Vak'ası diye bilinen kapıkulu isyanının çıkışından bahsedilmektedir. Limni, Bozcaada ve Semadirek'in düşman eline geçmesiyle Çanakkale boğazının donanmanın geçişine kapanması bu seneye rastlamaktadır. Keza Köprülü Mehmed Paşa'nın sadarete gelişi ve Venedik donanmasının boğaz önünde bozguna uğraması ve adaların düşman elinden kurtarılması *Ravzatü'l-ibrâr zeyli*'nin başlıca konularıdır.

Kara Çelebi-zâde büyük bir edip ve şâirdir. Müşahedelerini ve güvenilir kaynaklardan temin ettiği bilgileri ustalıkla kaleme almıştır. Ağdalı ve uzun cümleler ile akıcı ve sanatkârane üslup onun inşadaki maharetini ortaya koymaktadır. Müverrihimizin zaman zaman konu ile ilgili âyet ve hadislerle de yer verdiği, Arapça ve Farsça deyimler de kullandığı görülmektedir. Bunların anlamları eserin sonunda (S. 337-346) verilmiştir. Yeri geldikçe Türkçe, Arapça ve Farsça bir beyit veya mısra onun uzmanlığını ifade etmektedir. Ayrıca onun tenkidleri ve yorumları dikkati çekecek kadar önemlidir.

Doktora tezi olarak hazırlanmış olan bu değerli eserin yayımlanması Osmanlı Tarihçileri için bir kazançtır. Aynı zamanda titiz bir mesainin mahsulü olan elimizdeki bu eser örnek bir çalışma da olmuştur.

MÜCTEBA İLGÜREL